

TERMÉSZETBARÁT

TERMÉSZETTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT.

II-ik félev. Kolozsvártt, Majus 20-án, 1847. 47-ik szám.

TARTALOM: Terményrajz és nevelés. Vajkay Károly. — A kákáo. — Tárca.

Terményrajz és nevelés.

Nevelőnek alig van fontosabb feladata, mint növendéke szívét olyanná képezni, mely minden nagy, nemes, szép benyomásnak, hatásnak önykint engedjen, és a vad, rakoncziatlan érzetektől ne csak mint büntől irtozzék, hanem befogadásukra természetes képtelenséggel bírjon: e cél elérésére pedig alig lehetni hathatósabb eszközt, mint a terményrajz kelő megismerttetését; mert ha elmondhatni a nagy költővel, hogy ember, ki szívből, kedvel dälolni tud, rossz színt oly joggal elmerem mondani, hogy ifju, ki a nagy természet szavait érteni megtanulta, ki benne és általa teremtojét csodálni és szeretni, és saját parányiságát megismerni oktatódott, rosszszá nem fajulhat. És még is mily kevés gond, mily parányi figyelmet fordítanak ez oly szép, mint jutalmazó tudomány terjesztésére! Azt lihetnök minden baj, s vészély, mely nemzetünket érte, e tudományból vette eredetét, oly, mondhatnám, lelkiismeretesen kerülnek mindent, mi ifjainkban kedvet, és hajlamot ébreszthetne a külső természet életének vizsga figyelemmel való kíséretére. És ha aztán ifjainkat, munkától ment, a lélek és test erőinek felelevenítésére szánt óráikban a kártyaasztal, tivornyázó társak dorbézolásai, és száz meg száz csábító alkalmak betegítő, lélekölő hatása mellett elsatnyulni, elvadulni látjuk, s elgondoljuk, mennyi erő, mennyi a haza boldogítására szükséges tehetség sülyed el itt: akkor nagy fontoságu képekkel csóváljuk fejeinket, és épületes arc-fintorgatások közt sohajtjuk: még sincs minden ugy, mint lennie kellene! És e fejesóválással, e sohajjal azt hisszük, megtevénk min-

dent, mit tölünk kívánni lehet; arról gondoskodni, mint orvosolódjék a baj, ez nem a mi dolgunk. Ha felszólal is néha egyik vagy másik, és a tespedök fülébe sugni meri, hogy biz' ezen tán segítni is kellene, és lehetne, azonnal kész a válasz: hagyja el; az idő meggyógyit mindent; muljon el csak pár évtized, ezek is csenedesebbek lesznek; minek a dolgot erőszakolni? Az idő! szép biztatás, midőn tétlenségünknek palástra van szüksége, nehogy az önkénytelenül is arczunkra toluló pir megszyenyítsen. Igen az idő hatalmas gyógyszer, de csak annak kezében, ki használni, ki minden percét megragadni tudja; ki ezt tenni elmulasztja, ki az időt ölnyi recipéket osztó dulcamarának tekinti, annak ellenében csak anynyiban nyilvánul az idő gyógyereje, a menynyiben a hazát here polgáraitól megszabadítja és elfeledteti azon sebeket, melyeket az ily sülyedetteknek mindenre kész keze a hazán ejtett. Nem panasz, tett illik férfiakhoz; nem tétlén, pangó sopánkodás, ernyedetlen buzgalom, fáradszhatlan szorgosság segíthet bajunkon, és ha ezélt érünk, ha nem is mi, de utódaink oly ivadékokat fognak szemlélhetni, mely nem fog unalomról panaszkodni, habár kártyaasztalt, kávéházat, borkancsót és több hasonló isteni élvezetosztó intézetet, és eszközt nélkülözni kénytelenítettendik, akkor áldatni fogunk, kik megkisértök az idő szerepét felvállalni és oly ifjuságot növelni a hazának, mely szabad óráiban nem tanulandja a munkát gyölölni, hanem inkább azokban is derítő, életnyújtó munkával fog foglalatoskodni.

És itt áll urak legelől a terményrajz, mert nincs tudomány, mely kedvelőinek anynyi mulatsággal határos élvezetet nyújthatna, mint ez.

Ha e tudománynak magvait fogjuk a zsenge gyermekek fogékony keblébe ügyes kézzel ültetni, ha fölélesztendjük bennök a kedvet a természet életjelenségei után fürkészni, bizonyosak lehetünk benne, hogy az ifju évről évre növekedő vágygal fog ügyekezni a természet titkos műhelyeibe bójuthatni, és ha előtte fekvendik a természet nagy könyve, melynek minden lapján, minden sorában új, s változó élettel, szépséggel tanálkozandik, ne féljünk akkor, hogy az unalom a kártyaasztalhoz borhoz, és a legtarkább szenvedélyek tömkelegébe ragadandja őt. De mint mondtam e tudomány első magvait ü g y e s k é z z e l kell a gyermek keblébe ültetni; értem, nem emlékezetét különféle osztályozások, üresen hangzó nevek, előtte ismeretlen, és így tiszta fogalmat nem adható tárgyak fārasztó leírásának magolásával túlterhelni, hanem felébracsztani benne az ősztönt, a vágyat saját szemével láthatni mindazt, mit tudni akar, és saját tapasztalataiból meríthetni ismereteket.

És e z t nem tettük eddig, sőt inkább elég ügyetlenül nevelésünknel oda irányoztuk tetteinket, miszerint e természetes utat mi előbb eltemessük, s vad, járatlan sziklák közt vezetve (ha még vezettük) a növendékeket, előljük bennök a kedvet a tovább haladásra. A gyermek első nevelői a szülők; ha a gyermek ezektől kérdezett volt valamit a körüle létező természeti tárgyokról, ezek többnyire válonításal felelének, mert olyasmiről felvilágosítani mást, mit magunk sem tudunk, kissé csiklandos dolog; ha később a gyermek, a szerencsésebbekhez tartozva, magánnevelőt kapott, ennek első feladata volt a terményrajzból, ha csakugyan érdemesnek tartá ezt is megemliteni növendéke előtt, az osztályozásokat megismertetni ifjával, aztán a neveket A-tól Z-ig, szóval Linnének, vagy a magánnevelő birtokában levő más terjedettebb terményrajzi munkának kivonatát vele könyv nélkül megtanultatni, és midőn a kis Linné, vagy Blumenbach, Buffon vagy Latham eltudá papolni, az emlősöknek hány neme van, minő madarakat foglalt ez vagy amaz a fringilla nevezet alá, akkor a magánnevelő megalégedetten simogató hátát, és uton utfélen dicsekedék, mily jeles

terményrajzi ismeretekkel bir nevendéke. Boldog együgyűség! kérdezettek ily ifjutól fél év múlva valamit, miután megmagolt kéziratát a poros póczik dicsőségei közé dobá és meglátandjátok, hogy az egész terményrajzról többé álmosejtéssel sem bir. Ily gyermeknek kezébe adták aztán valamelyik ifjuság számára írónak p. Peregrininek természettörténetét, de azt is csak igen elvéteve, és azzal bévégzettnek tekintődött az ifju e részbeni oktatása, mert hisz most már olvasás által gyarapíthatja eddig szerzett dicsért ismereteit. Ámde az ifju, emlékezve még az unalmas órákra, melyeket neki a sok tarkán hangzó név magolása okozott, és legkisebb vágyat sem érezve oly tudomány megszerzésére, melynek eddig más eredményét, más célját nem ismeré, mint az emlékezetnek túlterhelését, a képek átlapozása után a könyvet szép lassacsokán félretette, azt soha többé elő nem veendő. Ha a gyermek a szegényebb osztályhoz, és így azon sereghez tartozott, melyet a tudományok és ismeretek forrásához nálunk bottal kergetnek, szinte a felebbi, a terményrajz megkedveltetését s z ö r n y ü e n előmozdító oktatásban részesült, azon kis különbséggel, hogy itt a magánnevelő szerepét a közoktató vállalá magára, és a gyermek dicséretekkel soha el nem halmazódott, de ha véletlen valamely áfrikai majomnak, vagy tengereket szeldelő kaselotnak Physter macrocephalusféle nagyjelentőségü nevét ellefejté, keményen megfenyítettett, minek természetes következményéül a gyermek mindig némi undorral és csömörös utalattal gondolt a megkedveltetendő tudományra.

Igy terjesztődött eddig nálunk a terményrajz, egyes kivételek figyelembe nem jöhetvén.

Ezen az uton urak természetbuvárokat növelni nem fogunk; ha azt akarjuk, hogy ifjaink e tudományt megkedveljék, el kell hagynunk a theoria száraz poros utját, és az élettel karöltve járnunk; mindenek előtt pedig egyedül hazai természetrajzunkra szoritkozunk, ha azt akarjuk, hogy a gyermek idő előtt meg ne unja azon tudományt, melynek később bizonyosan legédesebb örömeit köszönnendi. És ezen új utat a természet igen világosan kijelöli, oly világosan, miképp csudálkozunk kell, hogy

ez utmutatást eddig oly kevesen vették észre, sőt kézzel lábbal oda dolgoznak, hogy annak utósó nyomai is eltöröltessenek.

Nehezen akadunk ferde növelés által még el nem zsbasztott gyermekre, ki a madarakat nem szeretné; az alig eszmélai, járnai kezdő magzatban is felleljük e vonzalmat, és e vonzódásnak természetes szüleménye, a vágy madarakat birtokaba ejtethni, a madarászatkedvelés. E természeti ösztönt, ha helyesen irányzódik, a terményrajz megkedveltetésének főalapjául, első tényezőjéül lehetne felhasználni. Tudom, hogy e nézetem ellen száz előítélet is küzd, az atyának nadrágféltési okoskodásaitól egészen fel azon kegyeletes érzetig, mely a husevést, és így sok millió állat megöletését nem tiltja, de a kis kedves madarkákat szabadságuktól megfosztatni nem engedi; de ha tudományunkat terjeszteni akarjuk, akkor az előítéletektől felnünk nem szabad; irtó hadat kell velök vivnunk, melyből az igazság, mint fényes nap győzelmesen léphessen ki. A gyermektől a madarászatot tiltani nem szabad, jutalmat kell belőle csinálni, melylyel a növendéknek egyebekben tanusított szorgalma elismertetik, és ha e rendszer következetesen megtartódik, elérendjük, hogy a tán henyébb természetű ifju is iparkodni fog a szorgalmassal pályázni, csakhogy a szünnapokban ő is részt vehessen a madarászati élvben. Ily madarászatnál a nevelőnek mindig jelen kell lenni, — és mért ne tehetne a közoktató is tanítványaival néha ily kirándulásokat? — és ha sikerül a gyermeknek madarat fogni, a növelő tiszte a növendéket keresetlenül annak szépségeire figyelmeztetni, eledeléről, szokásairól, szokott tartózkodásáról, szaporitása módjáról, és több hasonlókról mintegy melleslegesen észrevételeit előadni, és a fogás örömétől felhevített gyermeknek ilyenkor bizonyosan teendő számos apró kérdéseire kimerítő, oktató választ adni. És ha ez megtörtént, az első lépés meg van téve és nyerve; a gyermek mindazt, mit ilyenkor hall, hivebben megtartja emlékezetében, mintha azt máskor szárazan százszorosan elmondának, mert az értekezés alanya szeme előtt van, és így nem hall oly tárgyról megmegjegyzéseket, melyet nem ismer, s mely az-

ért rá nézve nem érdekes, és mert az egész szerzett ismeretet, mint a fogott madarat, magának tulajdonitandja, saját fáradsága gyümölcsének, tapasztalatának vélendi, és így azt mint sajátját szeretendi; száraz holt betűk vissza nem riasztandják az eleven vidor természettől. Ily kirándulások az év minden szakában teendők, hol erdőbe, hol a vetések, vagy a zöld fű közé, és az ügyes nevelőnek e helyeken mennyi észrevételre, figyelmeztetésre nyilik alkalmat. A fák rügyesedésétől egész a tél dermesztő leheletétől elszunynyasztott növényéletig kísértetheti növendékeivel az erdők, a rétek jelenségeit, és ha a gyermekelmét helyesen tudandja vezérteni, ha mindig a legközelebb fekvő legérdekesebb tárgyakat választandja, ha ezeket a gyermekek kedvenceivel, a madarakkal helyes összefüggésbe fogja hozni, mire a fogott madarak eledelének, fészkelése módjának, és vándorlásának leírásánál elég alkalom nyilik: bizonyos lehet benne, hogy nem papoland süket füleknek, és megismertetendi növendékeivel a növénytan elemeit is. Ha a nevelő már enynyire van, el nem maradand a további siker sem; mert a felizgatott kandi gyermekelme ezentul kérdéseivel bizonyosan mindig tovább és tovább menend, és ha ezekre a nevelő helyes választ fog tudni adni, és ebben növendékének új kérdésekre alkalmat nyujtani; elérendi lassankint, hogy a gyermekek a fogott kis madaraktól a házi madarakra, ezekről kedves társukra, az ebre, s a többi házi emlősökre térendenek. Ha egy idővel a gyermekek a körülök élő állatokkal megismerkednek, s a növényélet sem leend előttök idegen: akkor sejtetni lehet velök, de nem tudományos száraz formákban tanultatni, hogy mindezen ismertek egy nagy, szorosán összefüggő láncnak egyes szemei, hogy mindazok egy nagy családot képeznek, melyben szoros következetességgel áll egy tag a másik mellett és hézag s ugrás nincs: de ez alkalommal sem szabad soha oly tárgyakra terjeszkedni, melyeket a gyermek nem ismer, mert a tanításnál minden a tapasztalatra alapítandó, és tisztán csak az emlékezet segítségét, vagy a képzelő tehetségét igénybe venni tilos.

Ez rövid vázolata azon rendszernek, mely-

nek segítségével minden gyermekkel megkedveltethetni vélem a terményrajzot; bővebb fejtegetésbe bocsátkozni szükségtelen, mert az lehetőleg egyszerű, és így el nem téveszthető.

Ha ilyképp a gyermekben fölébresztetjük a kedvet a természet fenséges tárgyai körül vizsgálódni; a felserdült ifjuval bátran tanulathatunk rendszeres terményrajzot, biztosítottak lehetünk, hogy őt a megkedvelt tudománytól idegen nevek, és tudományos osztályozási vitatások el nem ijesztendik, és a mindig tágabban nyíló ismereti kör új öröme, új vizsgálódásra ragadandja s ösztönözendi, és ha egy vagy kettő a tovább haladástól elmaradna, a nagyobb rész köszönettel emlékezendik azokra, kik e szép tudomány kapuit megnyitották előtte, Hogy azonban ezentul is ne csupán elméleti tanulmányra váljon a terményrajz, használnunk kell gyűjteményeinket. Hazánkban ritka nagyobb tanodának nincs legalább kisebb terménygyűjteménye: és mi hasznát vettük azoknak eddig? Semmit. A gyűjtemények elzárt szobákban tartódnak, hova az ifjoknak bémenni nem szabad és évenként legfőlebb egyszer vezetik be különös kegyelemből, hogy a benlevő tárgyakat futólag megtekinthessék. Ennek meg kell változni. A gyűjteménynek minden héten egyszer, természetesen szünnapon, nyitva kell állani, még pedig egész nap, hogy a tudni vágyó ifju kényelemmel, könyvvel kezében vizsgálhassa annak alkotó részeit, és így mindinkább gyarapíthassa ismereteit. Ily eljárás által talán felébreszthetünk néhány ifjuban gyűjtési vágyat is, mit főleg azok, kiket jövő sorsuk falusi lakásra vezérel, igen könnyen fognak teljesíteni, és ez által gyűjteményeink számra és kiterjedésre nézve gyarapulandának. Ohajtható volna, hogy e részben a nevelő- és tanintézeteket a Pesten létező nemzeti muzeum is hathatósan elősegítse, mit eddig valljuk meg őszintén, legkevésbé sem tevé. Ott hever a boldogult nádor által drágán megvásárolt herbarium, rendetlenül összehalmazva, és nyugodtan várja, hogy az idő vas fogja rajta is megkísértse hatalmát; de ha valaki megakarja tekinteni a papirhalmaz belsejét, tehát meg nem elégedve azzal, hogy a poros papirrakást megnéznie engedtetett, a

növényeket is látni kíváuja: isten ments, ezt nem szabad, mert véletlen egy vagy más levele megsérülhetne. A különben nem szegény madárgyűjteményből, most midőn e sorokat írom, két szekrény van elrendezve, a többi üres, és a madarak a jó ég tudja, hol hevernek. Hallottam ugyan azon mentséget, hogy a munka nem könnyű levén, nem lehet kívánni, miképp a felügyelő ur, ki sok más munkával is el van foglalva, e gyűjteményt oly hamar öszszeszedje; hogy arra idő, évek kellenek, mert egy ember csak keveset tehet sat. de megvagyok győződve, hogy ha a tisztelt muzeumi előjáróság kis felszólítást bocsátott volna közre, elég természetbarát akadand volna Pesten, ki a rendezésnél, felállításnál szives munkatárs lett volna, nem kívánva fáradságáért más jutalmat azon tanulságnál, melyet magából a foglalatosságból meritve, és az örömnél, hogy végre fel van állítva a gyűjtemény, és a nemzeti pénze nem hever hiában oly tárgyakban, melynek senki sem veszi hasznát. És így nem egy, de könnyű szerrel szerzett sok kéz eddig felállíthatta volna a madárgyűjteményt. Az emlősök gyűjteménye el van ugyan már rendezve, de hogyan? Ha az isten különös kegyelme másfél ölessé nem teremté az embert, a muzeumi emlősök nagyobb része neszme (non ens) marad neki. Egyedül az ásványgyűjtemény van oly karban, hogy azt a magyar idegennek is megmutathatja pirulás nélkül, megvagyok pedig győződve, hogy a magyar nemzet, midőn más szinte sürgetős segílyt kívánó bajok háttérbe szorításával tetemes áldozattal gyámolítá a nemzeti muzeumot, ezt nem csak híréért tevé, s nem is akará az intézetet egy-két különös szerencsével bíró egyén, hanem az egész nemzet hasznáért országos pártfogásban részesíttetni. Mi előbbi czélszerű rendezése a muzeumnak legyen tehát az első feladat, a második? Hazánkban mindamelllett, hogy a terményrajz terjesztésére kevés figyelem fordítódott, elszórva még is akadnak egyének, kik e tant nem kis mértékben kedvelik. Ilyenek nem ritkán kis gyűjteményeket szeretnének szerezni, de mivel az állatok elkészítéséhez, és kitöméséhez nem értenek, szándékuk létesítésénél többnyire hajótörést

szenvednek ; mások pedig a néha általuk megszerzett szebb, és ritkább tárgyakat nem lévén kedvük önálló gyűjteményt szerezni, a muzeumnak küldik bé, remélve, hogy ez által a nemzeti intézetnek javát előmozdíták, igen, de mivel e tárgyak többnyire emlősök, vagy madarak, ezekkel pedig a béküldök banni nem tudnak, többnyire oly állapotba érkeznek meg Pestre, melyben többé hasznukat nem vehetni. E kedvlankasztó bajak elhárítása tekintetéből azt hiszem második feladata volna a muzeumi személyzetnek megengedni, hogy az állatok elkészítésénél, kitömésénél, felállításánál idegenek is jelenlehesse; de sőt szerintem tovább kellene mennie, t. i. nem csak nemlegesen, hanem tettelesen fellépni, felszólítva minden ügybarátot, hogy az ekkor és ekkor véghezvinni szokott műteteleknél részt venni sziveskedjék. A személyzet dolga nem szaporodnék, és a tan még is megnyit nyerne!

Igy kellene minden eszközeinket felhasználnunk, és elvégre bizonyosan eljövendő az az idő, midőn e részben is bátran fognak hazánkfiak a külfölddel mérkőzhetni. Azonban ez idő meszsze még igen meszsze van, számtalan akadályt kell még elhárítani, míg csak a józan nevelés térére léphetünk. És ez akadályok főfője nevelőinknek, és ezek közt különösen a szülők nagyobb részének a terményrajzzal való ismeretlensége; mert míg ezekkel legalább a hazai, mindennapi természettörténetet meg nem ismertetjük, addig lehetlen kívánni, vagy remélni, hogy az új ivadékkal új természetbúvárokat nyerünk.

Hogy e főakadály mielőbb elhárítódjék, oda működni szerintem a „Természetbarát“ feladata. Azonban szabadjon éppen e kérdéses lapban megemlítenem, mert ezt tartom férfiasnak, és nem a más hírlap közönsége előtt történni szokott vádlásokat, melyek alaposágáról, vagy igaztalanságáról a megtámadott lapot tán nem is ösmerő olvasó meg nem győződhetik, hogy ezt szinte más uton vélem elérhetőnek, mint melyen a Természetbarát mostanig haladott. Lehet, hogy csalódom, de nézetemet előadandom, és aztán győzzön a mi jobb.

Magyar olvasó közönségünkről, ha csak

mistificalni nem akarjuk magunkat, meg kell vallanunk, hogy az tisztán tudományos munkákat olvasni nem szeret, olvasni, és pártolni nem szokott; mi természetesebb tehát, mintha az ilyen, közönségünk szájize szerint keserű étkeket kissé megezzukozzuk, az az, hogy a tudományosra vevőt kapjunk, a multságost is cserébe adjuk. A Természetbarát, főleg mert nem csupán terményrajzi, hanem általános természettani folyóirat, eddig szorosán tudományos korlátok között mozgott és ha volna oly közönségünk, mint a francziának vagy németnek, ezért bizonyosan nagy köszönetet érdemelne, de körülményeink közt ez eljárásnak, legyünk őszintek, az lön eredménye, hogy magának csak gyér olvasó közönséget teremtett, pedig véleményem szerint, ezt meg lehetne változtatni. Alig van europai nemzet, mely vadászatkedvelésben a magyart feljűmulja; ragadjuk meg tehát ez oldalát, s fordítsuk szenvedélyét hasznunkra. A Természetbarát, elhagyva az olajfa, a téa, a tekenősbéka országát, mely bizony eddig magyarjainkat nagyon kevéssé érdekli, igyekezzék oly terményrajzi cikkeket szerezni, melyek a vadászattal kapcsolatban vannak, s inkább mulattató, mint oktató stylben iratvák, továbbá levelezőket, kik hazánk különféle vidékeiről a vadászati állatok szaporításáról, főleg a ritkább vízi madarak költözéséről és több eféléről a közönséget értesítsék, mi közbe nem leend nehéz egy vagy más ritkább állatról terményrajzi leírásokat, és megjegyzéseket szűrni; a meteorológiai észrevételeket úgy lehetne szerkeszteni, hogy az időnek a vadászállatok ez ideji állapotára volt valószínű befolyása is megérintessék stb.)* Hiszem, hogy a lap ily vezetés mellett

*) Nem vagyunk annyira hiuk, vagy önzök, hogy azt hihe sük, miképp a Természetbarát minden hozzá tartozó igényeknek megfelelt volna; nem hiszszük jelesen hogy minden, ki lapunkat kezébe veszi, legott természetbarát legyen. Ámde mi felől annyit minden önmagasztalás vétke nélkül állithatunk, miképp minden előttünk ismeretes hasonló nemz. lapok közt a Természetbarát legnépszerűbb; valamint tán nemzetünk áll legalautabb a természetismeretben; ezen lap a mindennapi közönségen ismert jelenségek által akarja olvasóját a természet mélyebb, szem elől elrejtett törvényeire vezetni. Azt sem lehet mondani, hogy némely

csakhamar előfizetőkül nyerné a vadászatkedvellőknek nagyobb részét, mert hogy a magyar a szenvedélyei- vagy hajlamaival megegyező gyakorlati munkákat pártolatlan nem hagyja; bizonyítja a magyar gazdasági egyesület által évenként kiadatni szokott napló, mely aztán a megfizetett lapban kedvencz czikkei közé foglalt, de semmi esetben nem sűrűen adandó, tisztán tudományos cikkeket is elolvasna, és így lassankint észrevétlenül természettani tisztább fogalmakra tenne szert, következőleg gyermekei, és növendékei e részben leendő kiképzetésére tehetséget szerezne.

Ezek nézeteim a természettan, különösen a terményrajz körül legközelebb teendőkről, melyeket ha helyesebbekkel megczáfolnának, örülni fogok, mert jeléül veendem, hogy még vannak hazánkban férfiak, kik a terményrajz fontosságát méltányolva, annak czélszerű terjesztéséről gondoskodnak.

Vajkay Károly.

A kakaó.

A kakaófa (*Theobroma Cacao*), melynek magvaiból a *csokoládé* név alatt ismeretes ital készül, kizárólag Amerika forró égelya alatt van otthon, hol Humboldt az Orinoco partjain vadon tenyésztve is megtanálta. Délamerikán kívül mivelik még Mexicóban a hondura-

czikkeiben *mulattatolag* tanulságos nem akart lenni, hogy a némelyek inye szerint keserű étket megczukrozni ne törekednék. A szigoruan tudományos lapok egészen más irányban haladnak, előadásukban más modort követnek, mint a Természetharát. Hogy az olajfát, téát, kávét stb. lapunkban ismertető, azt azon hiszemben tettük, miképp az okos szellemmel bíró embernek a mindennapi eledelül szolgáló anyagokat ismerni nemcsak üdvös, hanem kötelesség. Továbbá ha nem is fogunk abban kezet igen tisztelt dolgozó tárunkkal, hogy a vadászathoz legnagyobb szenvedélyt minden nemzetek közt a magyar rejt keblében, annyit hiszünk, hogy koronként adandó vadászati czikkokkal némelyeknél kedvet tanálnánk: igen ezt hisszük, s ily czikkeket iránt lépéseket már tettünk is; de nemzeti hibánk eddig elő a sikert gátolta, de csakugyan nem fogja éppen meghiusítani. Ha t. figyelmeztetőnk is ily czikkeivel a más neműekkel is szerencsétlenni lapunkat, hála köszönetére számíthat.

a Szerk-nek.

si és guatimalai tengerpartokon. Nyugatindia több szigetein, a Bourbon- és a Filippin-szigeteken. Fája bár közepszerű magas, de tökéletesen kifejlett levelei sötétzöldje közül fiatalabb jövéseinek élénken kitünő rózsaszín levelei, és sárga szegletes nagy gyümölcssei festői széppé emelik. Azonban csak ezen ugorka idomu gyümölcsökben rejelő számos magvainak köszönheti rendkívüli becsét; mert ezek a bab szemnyi magvak az úgy nevezett *cacaó*, melyet a művelt Europa számos gyárai évenként sok millio font számra dolgoznak fel csokoládévá. A kakaófa minden esztendőben kétszer ad kakaót, egyszer decemberben, másodszor júliusban; de ez utóbbi aratás sokkal szegényebb az elsőbbinél. Mind a két alkalommal husos gyümölcséből a magvakat, az az a tulajdonképpen kakaót mennél hamarabb kifejtik, s azután kosarakra vagy faedényekre rakva négy vagy öt napig állani hagyják, hogy a nagyon olajos magvak felmelegedve megforjanak, s ez által csirázó erejüket, mint szintén fanyar izöket elveszítsék, ugyan ekkor eleinte fejtér színök rőt barnáva változik. A kakaónak a kereskedelemben különböző fajtái fordulnak elő s rendszerint termésök helyéről nevezik el, közöttök a caracasit, mint a melynek magvai a többieknel nagyobbak is, legtöbbször becsülik. A kakaóból közibe törökbuzalisztet s vanillát elegyítve, már Mexico régi lakói tudtak némi kedves italt készíteni, melyet *sokoláti*-nak neveztek: itt ismerkedtek meg vele az európaiak s a jóízű és tápláló levet megszeretve az ó világba is behozták és elterjesztették, mi által aztán a kakaótermesztés, igen természetesen nagyon hágott; mert ma már csak az egy Spanyolhon évenként 5 millió fontnál többet fogaszt el. Az egész Európában évenként elkelő kakaó mennyiséget Humboldt 1818-ban 23 millio fontra számította volt, melybe Mexico, hol ezen kereskedelmi nevezetes czikk termesztése inkább hanyatló mint gyarapodó félben van, aránylag legkevésébbet ad. Humboldt azt jegyzi meg, hogy a kakaótenyésztés Cumana környékén is csökkeni kezdett, minek okát abban keresi és véli feltanálni, hogy a kakaószemeket a raktárookban nem lehet sokáig tartani, mert bár mily nagy gondot fordí-

tsanak száraztására, esztendő mulva még is megromlik, magavasodik; miből a gyarmatosokra, ha természetnyelveiket rögtön el nem adhatják, tetemes kár háromlik. A benföldön ellenben, névszerint pedig Mexicoban, a ká-

káoszemeket mind e mai napig a legnagyobb becsben tartják s aprópénz gyanánt tekintik: két szemet körülbelöl egy váltó krajczárba számitanak.

Tárca.

A világon a legrégebb rovargyűjteményt a dresdai Isis nevű társaság bírja. Dr. Richter ugyan is egy mumianak koponya-darabját mutatta bé a nevezett társaságnak, mely valami barnás szurokkal volt kitöltve. (Ezen szurok festő anyagul szolgálván, az említett koponya is ily czélből került egy dresdai kereskedésbe.) A szurokba béolvadva szá-

mos kicsi kékszin rovarok fordulnak elő, melyek ennél fogva több mint 3000—4000 évesek lehetnek.

Menynykövek Peruban. Magas Perunak Atacama nevű pusztájában minden nyomon tanálkozik az ember menynyből hullott kövekkel (meteorkő). Az argentini köztársaságban az ily kövek egész köhegyeket képeznek, melyekből az ottani lakók vasat készítenek.

A m. orvosok és természetvizsgálók Sopronban tartandó VIII. gyűlésének programja.

A magyar orvosok és természetvizsgálók Kassa-Eperjesen tartott VII. nagy gyűlése határozatából sietnek alulírottak köztudomásra hozni, hogy ugyancsak a magyar orvosok és természetvizsgálók f. évi augusztus havában Sopronban tartandó, számszerint VIII-dik nagy gyűlésre vitás és tudományos megfajtás tárgyail szakok szerint a következő pontok és kérdések tűzettek ki:

I-ór. Az orvos-sebészeti szakosztályban:

- a.) A hagymáz
- b.) A gümőkór
- c.) Az önkint kifejlett álomjárás és anak okai.

II-ór. Az élet-, állat-, és növényntani szakosztályban Petényi Salamon indítványa következtében a következő kérdések fogadtattak el.

- a.) Honnan ered, hogy a vakond a víz által előntött szigeteken a víz apadása után azonnal jelenkezik, holott vizár alkalmakor a többi emlős mind elvész?
- b.) Szólitassék fel a gyülekezet, különösen pedig a szaktudósok azon adatok gyűjtésére, melyek a részint már kiveszett (mint például a bőlény—bos taurus—vadkecske—capra ibex—stb.) részint a már kiveszni indult állatfajok (minők a hód—castor felis—hiúz—felis lynx—zergé—antilope rupicapra) természethistoriai tulajdonaik leírása s emléke meg- és fenntartására szolgálhatnak.

c.) Sopronmegye növényntani tekintetben.

III-ór. Az ásványntani szakosztály ismétli azon ohajtását, hogy:

- a.) Budapest vidékének földismeit leírása hozassék létre.
- b.) Irassanak le a hazánkban előforduló alany-ásványok (Nickelerze), hegyek képletei, határozottassanak meg különféle nemei, s adassék elő a kísérletek nyomán kikutatott azon bánásmód, mely szerint a bennök levő különféle érczeket egymástól elválasztani, s így értékesíteni lehessen.

d.) Részletes fejtegetés a soproni kőszénbányákról.

IV. A gazda és mütani szakosztály a következő kérdések megvitatását tűzte ki magának:

- a.) Melyek Sopronmegyének legnevezetesb földterményei?
- b.) Mily terjedelemben divatozik a megyében az ugarrendszer? s miképp használtatik az ugar a nemes birtokon? s miképp az urbéri telkeken?

c.) Minő lábon áll az elhírvült rábaközi lótenyésztés, s minek köszöni ez tapasztalt előmenetelét?

d.) Melyek a soproni és ruszti bortermesztés sajátságai? s örvend-e még az ottani híres bor korábbi nagy keletének? s ha nem, mik a hanyatlás okai.

e.) Mely vidékein Sopronmegyének diszlik leginkább a gyümölcstenyésztés, s miképp készül a híres soproni aszalt gyümölcs?

f.) Mi történt eddig Sopronmegyében a selyemtenyésztés érdekében.

g.) Melyek azon műipari vállalatok, mik Sopronmegyében a mezőgazdasággal szoros kapcsolatban üzetnek, s mikre e megyét természetszerű, s szomszédsági körülményei alkalmassá teszik?

V.ör. A természettani, földrajzi és archaeologiai szakosztály részéről

az 1845-ki VI-ik gyűlés által kitűzött, de kellően meg nem vitatott kérdés ez alakban újra kitűzetik.

Terjesztessék elő, ugyanaz-e lényegileg, — és miben áll, a melegség, világosság, villanyosság, (electricitas) delejség (magnetismus) tűneményeinek tárgyas oka? és ha nem, adassék elő a nevezett tűnemények közötti költsönös viszony és rokonság, úgy a mint az eddigi kísérletek és elmélet nyomán fejlődött?

Ugyan e vándor Egyesületnek 6-dik nagy gyűlésében a két testvérhaza közegészségi ügyének érdekében, s annak rendezésére következő pályakérdés tüzetett ki:

Dolgoztassék ki egy Magyarországra alkalmazható rendőrségi és orvostörvényszéki terv, mely a szükséges kútforrásokból levén merítve, egy részről általa honunk emberiségének mind egyetemes mind egyszerű élet- és egészségbeli üdve a lehető legtökéletesebb karba helyeztessék más részről pedig az orvosi rend viszonyai, állása, kötelessége, s jogai megfejtessenek.

Ezen pályakérdésre érkezett munkalátok közül a két legjobbjik az ideai, vagy is a VII-ik nagy gyűlésben fog a jutalomdíjjal megkoszoruztatni.

A legközelebb lefolyt nagy gyűlésen, mely Kassá-Eperjesen tartatott nagyságos Kubinyi Ágoston kir. tanácsos és nemzeti muzeumi igazgató ur indítványára az illető szakosztály ajánlatára közakarattal a következő pályakérdés fogadtatott el:

Kell-e, lehet-e s tanácsos-e némely állatokat gazdaság, egészség és kényelmünk tekintetéből kiirtani vagy kevesbiteni? s ha igen, melyek azok, mi módon irtathatnak ki, különösen a két magyar hazát tekintve?

A feleletek béküldendők lesznek 1848-ik évi május 18-ig a magyar term. társulat elnökéhez, Pestre, bérmentesen, idegen kézzel írva, lapozva, békötve, s a szokott mód szerint jeligés levelekkel ellátva; a term. tud. társulat a bėjött munkákat megbíralván, a pályakérdésre bėjövendő pénzüszszeg két harmada a legjobbnak ítelt munkának, egy harmada pedig a másodiknak fog az 1848-ik évben tartandó m. orv. és term. vizsgálók 9-dik nagy gyűlésén jutalomul kiadatni. — Ezek köztudomásra juttatása mellett, a tárgyak és ügyek fontossága tekintetéből is teljes hazafui bizalommal és tisztelettel felszólítunk és kérünk minden barátot, hogy ezen kérdések vitatásában és megfejtésében minél számosan vegyenek részt a legközelebbi nagy gyűlésen.

Eperjesen, martius 1-jén 1847.

Gróf Andrassy György,
mint a VII. nagy gyűlés elnöke.
Dr: Saárossy József,
mint titoknok.

Szerkesztik Berde Áron és Takács János.

Kolozsvártt a kir. Lyceum betüivel.